

УДК 613.84:616-036.22-055(477)«2000/2010»

РОЗВИТОК ТЮТЮНОВОЇ ЕПІДЕМІЇ СЕРЕД ЧОЛОВІКІВ УКРАЇНИ В 2000–2010 РОКАХ

Т.І. Андрєєва, К.С. Красовський, А.А. Григоренко (Київ)

Школа охорони здоров'я, Національний університет «Києво-Могилянська академія»

ДУ «Український інститут стратегічних досліджень МОЗ України»

Міністерство охорони здоров'я України

Резюме. Проведено аналіз поширеності та припинення куріння серед чоловіків за результатами трьох опитувань у 2000, 2005 та 2010 роках. Чоловіче населення України поступово відмовляється від вживання тютюнових виробів. Молоді чоловіки рідше починають курити. Особи з вищою освітою, порівняно з менш освіченими, частіше відмовляються від куріння. Процеси припинення куріння спостерігаються серед усіх вікових груп, починаючи зі старших чоловіків.

Ключові слова: куріння тютюнових виробів, припинення куріння, чоловіки, Україна.

Куріння тютюнових виробів і насамперед сигарет спричиняє передчасну смерть у світі та значно впливає на високий рівень смертності чоловіків України. Зменшення рівня поширеності куріння є метою запроваджених останніми роками в Україні заходів контролю над тютюном, включаючи звільнення громадських і робочих місць від тютюнового диму, попередження на пачках, обмеження реклами і підвищення тютюнових податків [2].

Задіяні заходи посприяли якісному перелому у поширеності куріння серед українських чоловіків: якщо раніше з них щоденно курили понад 50%, то з 2009 р. показники щоденного куріння серед чоловіків України становлять менше 50% [1].

Мета роботи – оцінити динаміку поширеності куріння серед чоловіків України в 2000–2010 рр. і порівняти показники, пов'язані з курінням та його припиненням, у 2000, 2005 та 2010 рр.

Матеріали та методи

Предметом аналізу даного дослідження стали дані національно-репрезентативних опитувань, проведених в Україні у 2000 р. [5], 2005 [3] та 2010 [1] рр. Усі три опитування характеризувалися детальним збором даних про статус респондента щодо куріння відповідно до рекомендацій ВООЗ [6] і Центрив з контролю та профілактики захворювань США [4]. В усіх трьох масивах зібрано дані про місце проживання в міській чи сільській місцевості, до подібних шкал для всіх опитувань доведено дані про вік, освіту, регіон проживання.

Як найважливіший показник куріння сигарет проаналізовано поширеність щоденного куріння за роками та віковими групами. Для цього підраховано відсоток чоловіків, які відповіли, що курили щоденно, та 95-відсотковий довірчий інтервал (ДІ) цього показника.

Далі із застосуванням бінарного логістичного регресійного аналізу вивчено зв'язки соціально-демографічних факторів зі станом щоденного куріння. При аналізі «випадок–контроль» чоловіки, які курили щоденно, розглядалися як випадки, а усі інші – як контроль.

Для аналізу факторів, пов'язаних із припиненням куріння, створено додаткову бінарну змінну, відповідно до якої, чоловіки, що раніше курили щоденно або епізодично, розглядалися як випадки, а чоловіки, що курили щоденно або епізодично, – як контроль.

Результати дослідження та їх обговорення

Динаміку поширеності щоденного куріння наведено в таблиці 1. За 2000–2005 рр. у більшості вікових груп суттєво зріс рівень поширеності щоденного куріння (але на межі статистичної значущості). Виняток становила вікова група 30–44 роки, в якій показник поширеності куріння був найвищим порівняно з іншими віковими групами в усіх трьох опитуваннях, однак знизився у 2000–2005 рр. У період 2005–2010 рр. рівень поширеності зменшився статистично значуще в усіх вікових групах чоловіків. Найбільше – в старших вікових групах.

Соціально-демографічні характеристики, пов'язані зі щоденним курінням, наведено в таблиці 2, з припиненням куріння – в таблиці 3.

Таблиця 1

Поширеність щоденного куріння серед чоловіків України у 2000, 2005 та 2010 рр. за віковими групами, % (95% ДІ)

Вік, років	Рік		
	2000	2005	2010
15–29	54,3 (47,7–60,9)	62,7 (57,3–68,0)	48,7 (45,3–52,0)
30–44	70,3 (64,3–76,3)	66,3 (61,1–71,6)	55,7 (52,8–58,7)
45–59	60,8 (54,3–67,3)	64,9 (58,2–71,7)	49,9 (46,9–52,8)
60 і старші	42,9 (35,6–50,2)	50,3 (42,4–58,3)	28,0 (25,2–30,8)

Порівняно з молодшою віковою групою чоловіків (15–29 років), рівень поширеності щоденного куріння був вищим у наступній віковій групі (30–44 роки) і

нижчим – у віковій групі чоловіків, старших за 60 років. В опитуванні 2000 р. спостерігалася вища частка колишніх курців серед чоловіків, старших за 60 років,

Таблиця 2

Фактори, пов'язані зі щоденним курінням чоловіків, в опитуваннях 2000, 2005, 2010 рр.: кількість респондентів, рівень статистичної значущості, співвідношення шансів, 95% довірчий інтервал

Показник	Рік											
	2000				2005				2010			
	N	Sig.	СШ	95% ДІ	N	Sig.	СШ	95% ДІ	N	Sig.	СШ	95% ДІ
<i>Вікова група, років</i>												
15–29	221		1,00	ГП	316		1,00	ГП	858		1,00	ГП
30–44	222	0,001	2,02	(1,35–3,03)	309	0,429	1,15	(0,82–1,61)	1085	0,002	1,34	(1,12–1,61)
45–59	217	0,068	1,44	(0,97–2,14)	191	0,426	1,17	(0,79–1,72)	1112	0,808	1,02	(0,85–1,23)
60 і старші	177	0,037	0,65	(0,43–0,98)	151	0,003	0,53	(0,35–0,80)	1016	0,000	0,39	(0,32–0,48)
<i>Освіта</i>												
Неповна середня	188		1,00	ГП	123		1,00	ГП	800		1,00	ГП
Середня	548	0,390	1,17	(0,82–1,67)	429	0,415	1,20	(0,77–1,88)	1004	0,506	1,07	(0,88–1,31)
Незакінчена вища	16	0,393	0,63	(0,22–1,82)	228	0,495	1,19	(0,73–1,93)	1516	0,558	1,06	(0,88–1,28)
Вища	85	0,005	0,45	(0,26–0,79)	187	0,013	0,52	(0,31–0,87)	751	0,000	0,54	(0,43–0,67)
<i>Регіон</i>												
Західний	117		1,00	ГП	195		1,00	ГП	1022		1,00	ГП
Центральний	243	0,163	0,72	(0,45–1,14)	408	0,251	1,24	(0,86–1,79)	1259	0,314	1,09	(0,92–1,30)
Південний	221	0,677	1,11	(0,69–1,79)	215	0,430	1,18	(0,78–1,79)	1034	0,001	1,35	(1,12–1,62)
Східний	256	0,550	1,16	(0,72–1,86)	149	0,011	1,85	(1,15–2,98)	756	0,367	1,10	(0,90–1,35)
<i>Тип населеного пункту</i>												
Місто	595		1,00	ГП	687		1,00	ГП	2020		1,00	ГП
Село	242	0,485	0,89	(0,64–1,24)	280	0,155	1,27	(0,91–1,75)	2051	0,783	1,02	(0,89–1,17)

Примітки. СШ – співвідношення шансів (odds ratio – OR); ДІ – довірчий інтервал; ГП – група порівняння; статистично значущі зв'язки на рівні 95% показано жирним шрифтом.

Таблиця 3

Фактори, пов'язані з колишнім курінням порівняно з теперішнім, серед чоловіків в опитуваннях 2000, 2005, 2010 рр.: кількість респондентів, рівень статистичної значущості, співвідношення шансів, 95% довірчий інтервал

Показник	Рік											
	2000				2005				2010			
	N	Sig.	СШ	95% ДІ	N	Sig.	СШ	95% ДІ	N	Sig.	СШ	95% ДІ
<i>Вікова група, років</i>												
15–29	153		1,00	ГП	245		1,00	ГП	574		1,00	ГП
30–44	183	0,114	0,54	(0,25–1,16)	253	0,280	1,34	(0,79–2,26)	844	0,012	1,41	(1,08–1,85)
45–59	179	0,221	1,50	(0,78–2,87)	163	0,034	1,82	(1,05–3,15)	850	0,000	1,96	(1,51–2,55)
60 і старші	138	0,000	5,36	(2,86–10,05)	127	0,000	4,70	(2,65–8,34)	695	0,000	6,33	(4,83–8,31)
<i>Освіта</i>												
Неповна середня	137		1,00	ГП	99		1,00	ГП	562		1,00	ГП
Середня	446	0,296	1,35	(0,77–2,35)	360	0,579	0,84	(0,45–1,57)	760	0,431	1,11	(0,86–1,43)
Незакінчена вища	12	0,021	5,04	(1,28–19,89)	193	0,907	0,96	(0,49–1,89)	1181	0,325	1,13	(0,89–1,44)
Вища	58	0,000	4,51	(2,08–9,78)	136	0,093	<i>1,82</i>	<i>(0,91–3,68)</i>	460	0,000	1,91	(1,43–2,56)
<i>Регіон</i>												
Західний	90		1,00	ГП	158		1,00	ГП	714		1,00	ГП
Центральний	170	0,135	1,76	(0,84–3,71)	322	0,149	0,69	(0,41–1,14)	933	0,454	1,09	(0,87–1,36)
Південний	187	0,411	1,38	(0,64–2,94)	175	0,615	0,86	(0,49–1,53)	785	0,361	0,90	(0,71–1,13)
Східний	206	0,713	1,15	(0,54–2,47)	133	0,075	0,55	(0,29–1,06)	531	0,662	1,06	(0,81–1,38)
<i>Тип населеного пункту</i>												
Місто	472		1,00	ГП	557		1,00	ГП	1440		1,00	ГП
Село	181	0,559	1,16	(0,70–1,94)	231	0,042	0,61	(0,38–0,98)	1523	0,633	1,04	(0,87–1,25)

Примітки. СШ – співвідношення шансів (odds ratio – OR); ДІ – довірчий інтервал; ГП – група порівняння; статистично значущі зв'язки на рівні 95% показано жирним шрифтом, на межі статистичної значущості – курсивом.

в опитуванні 2005 р. – старших за 45 років, в опитуванні 2010 р. – старших за 30 років. Крім того, чим старше вік, тим вища частка колишніх курців.

Серед чоловіків з вищою освітою порівняно з чоловіками з незакінченою середньою освітою в усіх опитуваннях менше щоденних і більше колишніх курців, а серед чоловіків з середньою та незакінченою вищою освітою порівняно з менш освіченими значущих відмінностей за цими показниками не встановлено.

При порівнянні за регіонами в окремих опитуваннях вищим є рівень поширеності щоденного куріння в Південному та Східному регіонах. За показниками припинення куріння не відмічено відмінностей по регіонах.

Як за показниками поширеності, так і припинення куріння не встановлено відмінностей між чоловіками-мешканцями міської та сільської місцевості, крім дещо меншої частки колишніх курців серед сільських чоловіків в опитуванні 2005 р.

У цілому в 2000-х роках показник поширеності куріння серед чоловіків України спочатку стабілізувався, а потім суттєво зменшився.

Збільшення частки щоденних курців в групі 30–44 роки порівняно з групою 15–29 років може означати, з одного боку, що чоловіки починають щоденно курити не лише в підлітковому, але й у дорослому віці, а з іншого – серед молодих чоловіків стало менш популярним починати курити, ніж 15 років тому. Це підтверджують дані проведених в Україні опитувань серед молоді щодо куріння. Вони свідчать, що протягом 2000-х років залучення українських підлітків до куріння зменшилося [1]. На зменшення популярності куріння вказує тенденція до зниження рівня куріння серед чоловіків з вищою освітою.

Найменша поширеність куріння і найбільша частка колишніх курців серед чоловіків старшої вікової групи може пояснюватися як більшою смертністю серед курців старшого віку, так і тенденціями припинення

куріння. Очевидно, зафіксована в опитуванні 2000 р. вища частка (порівняно з групою 15–29 років) колишніх курців лише в групі старших за 60 років чоловіків пояснюється переважно першою тенденцією. Але те, що в опитуванні 2005 р. частка колишніх курців також була вищою в групі 45–59-річних, а в опитуванні 2010 р. – у групі 30–44-річних, означає, що друга тенденція, а саме припинення куріння, також поширюється серед українських чоловіків.

Вищий рівень поширеності куріння серед чоловіків у Східному та Південному регіонах України співпадає з аналогічними тенденціями, зафіксованими серед жінок, для яких ці відмінності виявилися більш значними щодо поширеності та припинення куріння.

Сильними сторонами даного дослідження було врахування результатів трьох опитувань, проведених з інтервалом у п'ять років. Це дало змогу розглядати як більш надійні такі зв'язки, що повторюються в різних опитуваннях. Слабкими сторонами дослідження було

те, що всі опитування крос-секційні, і тому не можна встановити, в який час учасники дослідження почали або припинили курити.

Висновки

Чоловіки України поступово відмовляються від вживання тютюнових виробів. Молоді чоловіки починають курити менше, ніж у минулі часи. Чоловіки з вищою освітою частіше за менш освічених відмовляються від куріння. Процеси припинення куріння спостерігаються серед усіх вікових груп, починаючи зі старших чоловіків. Рівень куріння успішно зменшується і потребує більших зусиль серед чоловіків, які мешкають у Південному та Східному регіонах.

Подальші дослідження спрямовані на лонгітюдний збір даних щодо реагування українських чоловіків на заходи контролю над тютюном.

Список літератури

1. Глобальне опитування дорослих щодо вживання тютюну (GATS). Звіт за результатами дослідження, Україна, 2010 / Т. Андреева, В. Захожа, Н. Король [та ін.]. – К., 2010. – 176 с.
2. Красовський К. С. Глобальна тютюнова епідемія і протистояння їй в Україні / К. С. Красовський, Т. І. Андреева // Східноєвропейський журнал громадського здоров'я. – 2008. – №4. – С. 66–70.
3. Тютюн в Україні: національне опитування щодо знань, ставлення і поведінки. – К. : Міжнар. центр перспективних досліджень, 2005. – 94 с.
4. Global Tobacco Surveillance System Collaborative Group. Tobacco questions for surveys: a subset of key questions from the Global Adult Tobacco Survey (GATS). /2nd ed. – Atlanta Centers for Disease Control and Prevention, 2011. – 50 p.
5. The Economics of tobacco control in Ukraine from the public health perspective / K. Krasovsky, T. Andreeva, D. Krisanov [et al.]. – К., 2002. – 128 p.
6. WHO. Guidelines for controlling and monitoring the tobacco epidemic – Geneva, Switzerland : WHO, 1998.

Развитие табачной эпидемии среди мужчин Украины в 2000–2010 годах

Т.И. Андреева, К.С. Красовский,
А.А. Григоренко (Киев)

Проведен анализ распространенности и прекращения курения среди украинских мужчин по данным трех репрезентативных опросов в 2000, 2005 и 2010 годах. Мужское население Украины постепенно отказывается от курения табачных изделий. Молодые мужчины реже начинают курить. Мужчины с высшим образованием, по сравнению с менее образованными, чаще отказываются от курения. Процессы прекращения курения наблюдаются во всех возрастных группах, начиная со старших мужчин.

Ключевые слова: курение табачных изделий, прекращение курения, мужчины, Украина.

Flow of the tobacco epidemic among men of Ukraine in 2000–2010

T.I. Andreyeva, K.S. Krasovskiy,
A.A. Grygorenko (Kyiv)

Smoking prevalence and quitting smoking in Ukrainian men was analyzed in three surveys conducted in 2000, 2005, and 2010. Male population of Ukraine gradually gets rid of smoking tobacco. Young men start smoking to a smaller extent than it happened in the past. Higher educated men more likely quit smoking than those less educated. Processes of quitting smoking spread across all age groups starting from older men.

Key words: smoking of tobacco products, quitting smoking, men, Ukraine.

Рецензент: канд. мед. наук М.В. Шевченко.